

VARHAISKASVATUKSESTA VASTAAVIEN JA TUTKIJOIDEN MAAKUNNALLINEN TYÖKOKOUS

Aika To 3.5.2018 klo 9.00–15.30, kahvitarjoilu klo 8.30 alkaen

Paikka Kosken tilat Jyväskylän Tourulassa, Matarankatu 4, 1 krs, koulutustila 100

Osallistujat Keski-Suomen kuntien varhaiskasvatuksesta vastaavat ja varhaiskasvatuksen koulutuksen ja tutkimuksen edustajat sekä hanketyöntekijät.

8.30 Aamukahvia tarjolla

9.00 Työkokouksen avaus

Kosken johtaja **Marja Heikkilä** toivotti osallistujat tervetulleiksi vuositteiseen työkokoukseen. Käytiin esittäytymiskierros.

9.05–10.30 Katsaus Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen laitoksen varhaiskasvatuksen tutkimushankkeisiin

tutkijatohtori **Merja Koivula** ja apulaisprofessori **Niina Rutanen**, Jyväskylän yliopisto

- **Osaamisen yhteisloikka - Pedagogista ammattitaitoa lastentarhanopettajien koulutuksen ja työelämän uudistuvalla yhteistyöllä (Loikka I)**
- **Yhteisloikka varhaislapsuuden kielellisten taitojen ja identiteettien ytimeen (Loikka II)**

Niina Rutanen kertoi Loikka-hankkeista. Diat liitteenä.

Hankkeissa tehdään tiivistä yhteistyötä Turun yliopiston kanssa. Jyväskylässä vahvuutena lapsen kasvuympäristöön ja tunnetaitoihin liittyvä osaaminen, Turussa taas kehityspsykologista, lapsen kielelliseen kehitykseen liittyvää osaamista. Hankkeet on rakennettu yhteistyön ja yhteisen tekemisen sekä monikielellisen ja -kulttuurisen identiteetin vahvistamisen ympärille. Myös medialukutaito ja digitaaliset välineet on sisällytetty

aiheeseen. Parhailaan rakennetaan tutkimusnäkökulmaa hankkeeseen ja seurantamenetelmiä tulosten esiin saamiseen. Hanke tuottaa avoimeen käyttöön mm. videomateriaalia.

Loikka-monimuotokoulutukseen otetaan 80 henkilöä. Hakumenettelystä tiedotetaan myöhemmin.

Keskustelua

Tuotiin esiin, että Laadun peili -työtapa on käytetty Jyväskylän päiväkodeissa. Toive uudenlaiseen työtapaan kehittämiskohteiden havaitsemiseksi on tullut kentältä. Menetelmä on koettu erittäin hyödyllisenä ja toimivana ja sen kautta on saatu erilaista ymmärrystä mm. päiväkodin yhteistyön toimivuudesta. Erinomaisena mallissa on koettu se, että työntekijät pääsevät itse kehittämään työtään. Opiskelijoiden toteuttamana Laadun Peili -arviointi on suoritettu osana 100 tunnin harjoittelua.

Ehdotettiin, että myös työntekijöitä voisi kouluttaa yksiköiden konsultaatiotueksi, jotta menetelmä tulisi vahvemmin osaksi varhaiskasvatuksen arkea. Samalla Peili-menetelmää voisi käyttää niissäkin päiväkodeissa, joissa ei harjoittelijoita ole. Tätä konsultaatiomuotoa ehdotettiin myös Kosken toiminnaksi.

Nostettiin esiin harjoittelijoiden saatavuus maakunnassa. Keski-Suomen pieniin kuntiin ei saada opiskelijoita harjoitteluihin. Tähän toivotaan muutosta, jotta alueellinen tasa-arvo voisi toteutua. Vastaavanlainen tilanne on myös muissa opinaloissa, esimerkiksi sosiaalityössä. Toisenlaisiakin järjestelmiä on olemassa esim. lääkärit veloitetaan harjoitteluun erilaisissa yksiköissä. Keskusteltiin siitä, mitä asialle voi tehdä yliopistossa mutta myös kunnissa: mitä keinoja kunnilla on ollakseen harjoittelijan näkökulmasta kiinnostava kohde.

Todettiin, että kielellinen monimuotoisuus on lisääntymässä ympäri maakuntaa ja siksi hankkeiden opit halutaan käyttöön myös Jyväskylän ulkopuolella.

- **Kielitietoinen ja monikielisyttä tukeva pedagogiikka (KiMo)**
- **Kulttuurinen moninaisuus varhaiskasvatuksessa - erikoistumiskoulutus (ERKO)**

Merja Rutanen kertoi KiMo- ja ERKO-hankkeista. Diat liitteenä

KiMo-hanke alkaa ensi syksynä. Hankkeen taustalla on Jyväskylän yliopiston toive vahvistaa opettajien kielitietoista kasvatusta. Toiminta on monitieteistä, oppiainerajat ylittävää.

Erikoistumiskoulutukseen otetaan yhteensä 40 opiskelijaa, jotka jaetaan kahteen ryhmään. 30 op:n koulutuksesta on mahdollista suorittaa myös osia.

Lisätietoja hankkeista: <https://www.jyu.fi/vakatori/>. Sivustolle on tulossa lisää sisältöä lähiaikoina. Sivustolle voidaan lisätä mm. listaus kunnista, jotka toivovat KiMo-opiskelijoita.

JY:n varhaiskasvatuksen yksikön henkilöstö toivoo, että kunnista otetaan matalalla kynnyksellä yhteyttä, kun toiveita ja tarpeita varhaiskasvatuksen osalta ilmenee.

Keskustelua

Esiteltäviä opintosuuntia pidettiin tarpeellisina ja sisältöjä hyvinä. Todettiin, että kieli ja kulttuuri ovat sidoksissa toisiinsa. Lasten lisäksi toimiva vuorovaikutus vanhempien kanssa on tärkeä osa kokonaisuutta. Erityisen tuen tarve ja sen selvittäminen tuovat oman haasteensa kokonaisuuteen.

10.30–11.30

Varhaiskasvatusta vai esiopetusta – minkä ikäisenä?

Uudistukset lapsen näkökulmasta: Lyheneekö lapsuus?

professori emerita **Lea Pulkkinen**, Jyväskylän yliopisto

Diat liitteenä

Poliittisessa keskustelussa on viime vuosina painotettu kehityksen kiihtymistä korostavaa näkemystä, joka perustuu käsitykseen, että suurin hyöty investoinnista lapsiin saadaan investoimalla niin varhain kuin mahdollista kodin ulkopuoliseen kasvatukseen. Samassa yhteydessä on kuitenkin sivuutettu rajoitus, että tämä pätee lapsiin, jotka elävät köyhissä ja puutteellisissa oloissa – ei Suomen kaltaisissa hyvinvointiyhteiskunnissa tai keskiluokkaisissa oloissa. Myös sosiaalisten taitojen merkitys elämässä menestymiselle on sivuutettu. Sosiaalisten taitojen merkitys on tärkeä myöhemmälle elämäkululle. Sen perusta rakentuu lapsen varhaisen vuorovaikutuksen kokemuksille, joissa kodilla on hyvin suuri merkitys.

Suomessa koulunkäynti alkaa 7-vuotiaana, jolloin aivojen kehitys on saavuttanut riittävän kypsyydenopettajajohtoiseen oppimiseen. Ikävuo-
det ennen kouluun siirtymistä ovat omaehtoisen oppimisen ja oma-
aloitteisuuden kehityskautta, johon leikki on paras kehitysalusta. Aikuis-
ten tehtävä on luoda innostavat puitteet leikille, luovalle ilmaisulle ja
käden taidoille.

OECD on ryhtynyt ohjaamaan kasvatusta ja opetusta raporteillaan.
Maiden välisten vertailujen vaarana on yhtenäistää opetusta eri maissa,
vaikka esimerkiksi PISA-tutkimuksen tulokset eivät tue sitä; niissä Eu-
roopan maissa, joissa koulumainen opetus alkaa varhain, on saavutettu
heikompia tuloksia kuin Suomessa. Vaihtoehtona on poiketa tästä ja
todeta, että Suomessa tekemämme kasvatukselliset ja opetukselliset va-
linnat ovat lasten näkökulmasta hyviä. Pohjoismainen holistinen ja laa-
dukas varhaiskasvatus, jossa lapsella on paljon mahdollisuuksia omaeh-
toiseen toimintaan, on saanut 2000-luvun alussa arvostusta myös
OECD:ssä. 2010-luvulla ensisijaiseksi on noussut brittiläis-ranskalainen
kouluvalmiustraditio, schoolification.

Professionalismin tavoitteet ovat syrjäyttäneet osin pohjoismaista tradi-
tiota. Vuonna 2015 päivähoidon holistiset tavoitteet muutettiin varhais-
kasvatuslaiksi, jossa pyrkii esiin ”schoolification”, koulumaistaminen.
Kielelliset ilmaiset lainsäädännössä ja esikoulun perusteissa ovat aikuis-
lähtöisiä, yhtenäisine koulupolkuajatuksineen varhaislapsuudesta elin-
ikäiseen oppimiseen. Lapsi on kuitenkin kuin kristalli, jonka tulee saada
loistaa kaikkiin hänelle vahvoihin suuntiin.

Millainen lapsikäsitys ohjaa nykyistä suomalaista varhaiskasvatusta?
Vertailukohtana voisi mainita the Alliance for Childhood European
Network Groupin lapsikäsitäksen, joka on sopusoinnussa pohjoismai-
sen, holistisen perinteen kanssa. Lapsikäsitys näkyy siinä, millaisia odo-
tuksia lapsiin kohdistamme.

Liian kovat paineet aiheuttavat stressiä ja stressaantuminen aiheuttaa
lapsissa aggressiivisuutta tai depressiivisyyttä, millä on vaikutusta heidän
oppimiseensa ja vuorovaikutussuhteisiinsa. Suomalaisten lasten päivä-
hoitopäivät ovat pitkiä, jopa 10-tuntisia. Koska pienten lasten pitäisi
nukkua 11 tuntia yössä, jää vuorokaudessa vain pieni aika ihmisuhteille
ja leikille kotona. Ongelma on vielä monimutkaisempi vuorotyötä teke-
vien vanhempien lapsilla. Päivähoitoaikojen kohtuullistamiseen tarvi-
taan perhe- ja työvoimapolitiittista muutosta. Vanhempia on tuettava to-
teuttamaan lastensa kasvatusvastuuta.

Äskettäin on Suomessa esitetty, että jo 5-vuotiaat pitäisi panna esikouluun, koska koulumaisuus alkaa muualla varhemmin. Tämä on osa kehityksen kiirehtimisen tavoitetta, missä 5-vuotiaille ominainen oppiminen ja kehitys ovat jääneet sivuun. Lisäksi OECD:n piirissä valmistellaan 5-vuotiaiden saavutusten yhtenäistä kansainvälistä arviointia PISA-tutkimuksen tavoin. Tämä ns. IELS-tutkimushanke on saanut asiantuntijoilta kovaa kritiikkiä. Arviointisuunnitelmaa on vastustettu myös Suomessa.

Olemmeko Suomessa vapaita tekemään varhaiskasvatuksesta päätöksiä omasta pohjoismaisesta traditiostamme käsin?

Keskustelua

Todettiin, että tarvitsemme puoluepolitiikan ylittävää, lapsikeskeistä keskustelua siitä, mikä on parasta kaikille lapsillemme. Esimerkiksi subjektiivinen päivähoito-oikeus on käsitteenä politisoitunut. Tärkeää on keskustella myös siitä, mikä on eri oppilaitosten tuottama osaaminen lapsen kehityksen tukemiseen.

Samoin tarvitaan ammattilaisten ja tutkijoiden yhteistä määrittelyä lasten edusta ja siitä, miten lapsen etu näkyy varhaiskasvatuksen arjessa. Tarvitaan järkeviä kasvatustilanteita argumentteja, joiden pohjalta hyvää työtä lasten kanssa tehdään. Tähän tarvitaan mm. aivojen kehityksen ymmärtämisen kytkeä lapsen kehitykseen ja hänen tarvitsemaan tukeen eri kehitysvaiheissa. Mikäli tämä näkemys puuttuu, heikoimmassa asemassa olevat kärsivät päätöksistä eniten.

Lääkkeiden määrääminen stressaantuneille, ei-toivotusti käyttäytyville, levottomille lapsille on lisääntynyt maailmalla. Myös Euroopassa on huomattavissa tätä kehitystä.

Maakunta- ja sote-uudistuksessa on pohdittava, miten ja millä tiedolla järjestäjä pystyy tekemään lapsen edun kannalta parhaat ratkaisut, joilla tuetaan samalla kuntien työtä.

Vahva lasten edun perinne on Suomessa olemassa. Se täytyy nostaa uudelleen esiin. Varhaiskasvatuksen profilia ei nosteta matkimalla koulua vaan luomalla oma vahva identiteetti lapsen edun näkökulmasta.

11.30–12.00

Perheystävälliset työpaikat

projektipäällikkö **Raija Harju-Kivinen** ja harjoittelija **Paula Vulli**,
KSLAPE

Diat liitteenä

Kyselyn tulokset henkivät tarpeesta työelämän joustoihin.

Keskustelua

Yleisesti tiedetään, että vuorotyössä työelämän ja perheen yhteensovittamisessa on haasteita. Anna Rönkä on tutkinut vuorotöissä olevien lasten vanhempia. Tutkimuksessa todettiin, että vuorotyö heikentää etenkin pienten lasten hyvinvointia.

Ehdotettiin tulosten ristiintaulukointia lasten iän suhteen, jotta saadaan esille, miltä tulokset näyttävät pienten lasten perheissä.

Työn ja perheen yhteensovittamisen tutkimuksissa on harvoin katsottu asiaa lapsen näkökulmasta. Vasikkaniemen väitöskirja vuodelta 2012 on tästä harvinainen poikkeus.

Työnantajan näkökulmasta taloudelliset kysymykset voivat olla syynä siihen, että työajan joustoja ei käytetä.

Iso kysymys on, kuinka perheystävällinen työpaikka päivähoito on omille työntekijöilleen.

12.00–13.00

Lounastauko

13.00–14.00

KSLAPE-muutosohjelman ajankohtaiset asiat

Perhekeskustoimintamalli – miten se rakentuu Keski-Suomeen?

hanketyöntekijä **Petri Oinonen**

Diat liitteenä

Keski-Suomeen on rakenteilla alueellinen perhekeskustoimintamalli, ja joista palvelu viedään läpipalvelupisteisiin.

KSLAPE:ssa kartoitetaan parhaillaan opiskelijatyönä kuntien tarjontaa, toimintaa ja verkostoja vanhemmuuden tuen palveluista.

Keskustelua

Esimerkkejä monipuolisista palvelukeskuksista on mm. Saarikan kuntien alueella, jossa hyviä kokemuksia on sote-ammattilaisten jalkautumisesta kouluihin ja si-so-te-toimijoiden yhteistyöstä. On vaatinut yhteistä toimintamallia.

Tarvitaan vielä käsitteiden avaamista konkreettisesti käyttäjän (lapsen, perheen, nuoren) näkökulmasta. Poistuuko perhekeskusten avulla luukuttaminen, toiselta ammattilaiselta toiselle siirtäminen?

Pohdittiin vanhemmuuden ja parisuhteen tukeen liittyviä kysymyksiä varhaiskasvatuksen kontekstissa. Koonti alla:

1. Mitä vanhemmuuden ja parisuhteen tuki tarkoittaa varhaiskasvatuksessa?

- Arvostava kohtaaminen
- Kuunteleminen (myös muun kuin kielellisen kommunikoinnin)
- Tuomitsemattomuus (kyky ja halu ymmärtää erilaisia vanhemmuuksia, parisuhteita ja perhetilanteita)
- Vanhemmuus nähdään lapsen kautta eli lapsen hyvinvoinnista lähtien kannustetaan, annetaan positiivista palautetta, kysytään huolista, ohjataan avunsaantiin tarvittaessa, keskustellaan arkisista asioista
- Laadukas varhaiskasvatus tukee lapsen ja koko perheen hyvinvointia. Varhaiskasvatus mahdollistaa lapsen elämään lähiaikuisia, jotka huolehtivat lapsen kasvusta, kehityksestä ja hyvinvoinnista -> Muut tarvittavat palvelut tukevat tätä, esim. perheneuvolapalvelut
- Asioiden puheeksi ottaminen lapsen näkökulmasta, esim. lapsen kertomien asioiden pohjalta
- Henkilöstö voi tukea vanhempien itsetuntoa vanhempina – kehua kun huomaa hyviä asioita
- Lapset puheeksi -keskustelu on hyvä työkalu
  - tarjotaan kaikille vanhemmille keskustelumahdollisuus / aikaa sovitulle palaverille tietyn lomakkeen pohjalta

- Varhaiskasvatuspalveluista voisi varata keskusteluapua jollekin asiantuntijalle
- Arvostus myös isille
- Vahvemmin viestiä perheille siitä, missä he ovat onnistuneet - > ei tarvitse olla pulmia
- Tietämystä erilaisista haasteista ja konkreettisia ratkaisuja niihin
- Kykyä keskustella asiasta kummankin vanhemman kanssa ja sopia käytänteistä
- Joustoa kriisissä

2. Esteet

- Tarvitaan lisää osaamista ja asian avaamista: mitä se käytännössä tarkoittaa varhaiskasvatusarjessa
  - asioiden puheeksi ottamisen taitoa lisää
- Resurssit: paljon sijaisuuksia, mistä aika?
  - mahdollisuus vanhempien tapaamiseen rajallista
  - eletään tulipaloja sammutellen
- Miten vanhemmat saadaan mukaan ja motivoituneeksi?
- Paikkakunnalla ja sen koolla merkitystä, liika tuttuus voi olla esteenä. Ei haluta sekaantua/puuttua tilanteisiin

3. Millaista vanhemmuuden ja parisuhteen tukea tarvittaisiin ja miten se pitäisi toteuttaa?

- Monimuotoinen avoin varhaiskasvatus, josta löytyy tarvittaessa ryhmätoimintaa, tukea kotiin, avointa toimintaa vanhempien ryhmiä, järjestöyhteistyötä, yhteyttä perhekeskuksiin, erilaisille perheille erilainen tuki
- Arjen perusasioista keskustelua, myös vertaisryhmän (muut vanhemmat) kanssa. Tarvitaan ainakin alkuun ”ulkopuolinen” hlö (esim. varhaiskasvatusalan työntekijä) sparraamaan keskustelua
- Nopeaa apua jaksamisongelmiin, ”en pärjää” -tilanteisiin

- Vertaisryhmiä, esim. eri aiheisiin liittyviä (uhmaikä), jotka tukevat lapsen ja perheen hyvinvointia
- Vanhemmat kokevat tarvitsevansa paljon tukea vanhemmuuteen, esim. rajojen asettamiseen voimavarat. Myös perhettä on tärkeää tukea niin, että rajat perheessä ovat yhdenmukaiset. -> keinoja tähän: perheneuvolapalvelut, ohjaus, vertaistukiryhmät, keskusteluillat- ja tilaisuudet. Myös ennen kaikkea varhaiskasvatus tukemaan kotien kasvatusvastuuta.
- Tukea vanhempia olla ”rohkeasti vanhempia”, luottaa osaamiseensa ja asiantuntemukseensa omien lastensa kanssa -> vanhempainillat, ”koulutusillat”
- Myönteistä tukea!
- Jonkinlaista vanhemmuuden koulua esim. erotilanteessa pakollinen
- Mieluiten esim. vanhemmaksi tullessa vapaaehtoisesti
- Henkilöstölle pitäisi olla tietoa palveluista/tuen mahdollisuuksista; aikaa keskustella vanhempien kanssa
- Vanhempainkouluja/yhteisiä iltoja, työpajoja (oli joskus 80-luvulla 😊)
- Erotilanteiden käsittely -> aikaa keskustelulle
- Ratkaisukeskeisiä tapoja neuvotella, ottaa asioita esille, nähdä positiiviset asiat, jotka tukevat vanhemmuutta ja parisuhdetta
- Nopea ja oikea-aikainen kriisiapu haasteellisiin tilanteisiin, seuranta ja jatkosuunnittelu
- Ohjaus- ja neuvontapalvelu
- Tarvetta perheiden kotona tehtävään ”kasvatustukeen” olisi paljon enemmän kuin mihin kunnan tarjoamat resurssit riittävät
- Matala kynnyks
- Vertaistukea
- Parisuhdeillat vanhemmille päiväkodin tiloissa niin, että lapset tulevat samalla hoidetuksi

- Lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksen tuki mallittamalla

4. Tarvitaanko vanhemmuuden ja parisuhteen tuen lisäosaamista varhaiskasvatuksessa?

- Puheeksi ottaminen kaikilla lasten vanhempia kohtaavilla ammattilaisilla
- Lapset puheeksi <-> Vanhemmuus puheeksi
- Kodin tukeminen on haastavaa, kun perheet ovat monimuotoisia
- Yhteiskehittäminen perheiden kanssa
- Miten lähestyä vanhempia, jos huomaa lapsella ongelmia, jotka johtuvat laiminlyönnistä, esim. liian vähän unta, ohjauksen puute rajojen asettamisessa
- Lapsesta on hyvin stressaavaa, jos vanhempien välillä on väkivaltaa, tai lasta on kohdeltu huonosti. Miten ottaa puheeksi?
- Miten jakaa kaikille vanhemmille myönteistä, lapsilähtöistä ajattelua ja näkökulmaa, esim. päivähoitopäivän pituuden rajoittamiseksi.
- Perhetyön osaaminen osaksi varhaiskasvatusta
- Ei tarvita, koska varhaiskasvatuksen ammattilaiset ovat jo niin osaavia tiedollisesti kuin kokemuksellisesti

14.00–14.15 Iltapäiväkahvit ja jaloittelutauko

14.15–15.15 **Familyroom: digitaalinen portaali perheille**
Nina Maarit Partanen, Familyroom ry

Diat liitteenä

Taustalla on Jyväseudun kristillisten seurakuntien konsortio, jossa mukana on seitsemän tahoja. Portaali perustuu pelimäiseen pop-up-ajatteluun kohderyhmäkohtaisesti eri perheenjäsenille.

Keskustelua

Kerrottiin, että pienissä kunnissa on myös pohdittu avoimen kohtaamispaikkojen yhteistyötä. Esitely digitaalinen portaali olisi hyvä lisä kaikkien Keski-Suomen kuntien toimintojen esittelyssä. Maakunta ja sote-uudistuksen toteuduttua Perhekompassia tulee laajentaa kosemaan koko maakuntaan ja kaikille saavutettaviksi.

Keskustelussa nostettiin esiin kysymys perhepäivähoidon tilanteesta. Maaseutukunnissa perhepäivähoidon osuus on tyypillisesti kaupunkikuntaa suurempi. Suunta on vähenemään päin. Päivähoitovaihtoehtojen monimuotoisuus olisi tärkeä säilyttää: erilaisilla lapsilla ja perheillä on erilaisia tarpeita, joihin tulee pystyä vastaamaan jatkossakin.

On hyvä, että uskonnollista kasvatusta on tarjolla eri tavoilla. Yhteiskunnan moniarvoistuessa tulee huomioida myös muut uskontokunnat.

Tämäntyyppisellä sähköisellä palveluohjauksella on joka tapauksessa suuri rooli tulevaisuuden palveluissa.

Ottakaa digitaalisen portaalin varhaiskasvatusta koskevista ideoista yhteyttä Nina Partaseen!

14.45–15.15 **Vaativa erityinen tuki esi- ja perusopetuksessa (VIP-verkosto)** rehtori **Anne Korhonen**, Onerva Valteri-koulu

Diat liitteenä

VIP-verkostot tullaan rakentamaan osaamis- ja tukikeskusten (OT-keskus) yhteyteen.

Oppimisen tuen neuvontapalvelu käynnistymässä OPH:n tuella tänä vuonna. Palvelu on maksutonta ja toimii puhelimitse tai netin kautta.

Valteri-koulusta voi ostaa kunnan räätälöityyn tarpeeseen konsultaatio-apua myös varhaiskasvatukseen. Tarpeen mukaan tehdään tukikäyntejä perheisiin. Lisätietoja Anne Korhoselta, anne.korhonen@valteri.fi.

Keskustelua

Todettiin, että varhaiskasvatuksessa tunnistetaan vaativan erityisen tuen tarpeen lapsia, joille VIP-verkostotoimintaa suunnataan.

Monialainen yhteistyö on erittäin tärkeä osa OT-keskuskokonaisuutta. Arviolta 1 % lapsista on OT-keskustasoisen vaativan tuen tarpeessa. Näistä lapsista ja perheistä tulee pitää erityisen hyvää huolta.

15.15–15.30 Muut asiat

Sovittiin, että järjestetään työkokous jälleen vuoden päästä.

15.30 Työkokous päättyi

Muistiin kirjasi: Sivi Talvensola, suunnittelija, Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus
sivi.talvensola(a)koske.fi, 0400-904663